

Мірошніченко Р. В., здобувач, ННВЦ НУЦЗУ, м. Харків

Miroshnichenko R., PhD student, Training Research and Production Center of the National University of Civil Protection of Ukraine, Kharkiv

МЕХАНІЗМИ ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОГО ВИХОВАННЯ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ УКРАЇНИ

MECHANISMS OF ECOLOGICAL EDUCATION FORMATION IN THE HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTIONS OF UKRAINE

В статті проаналізовано механізми державного регулювання сферою екологічного виховання у вищих навчальних закладах України. Окреслено основні аспекти взаємодії вищої школи та суспільства у напрямку формування екологічного світогляду майбутнього фахівця. Визначено, що еколого-виховний потенціал поведінкового середовища університету народжується як єдина карта поведінки, властива студентові в університеті, за рахунок домінування екологічних поведінкових форм.

Ключові слова: механізми державного регулювання сферою екологічного виховання. екологічний світогляд, вищі навчальні заклади.

The mechanisms of public regulation of the sphere of ecological education in higher educational institutions of Ukraine have been analysed in the article. The main aspects of interaction between higher education and society regarding the formation of the ecological outlook of a perspective specialist are outlined. It is determined that the ecological and educational potential of the university's behavioural environment is born as a single map of behaviour, which is characteristic of the university student, due to the domination of the ecological behavioural forms.

Key words: mechanisms of public regulation of the sphere of ecological education, ecological worldview, higher educational institutions.

Постановка проблеми. Державне регулювання сферою екологічного виховання – спосіб впливу на почуття людей, їх свідомість, погляди і уявлення. Але будь-яке виховання, в тому числі екологічне, повинне ґрунтуватися на освіті, насамперед екологічній. Мета освіти - формування фізичного та психічного, духовного здоров'я людини і всього суспільства. Освіта сама по собі не гарантує захисту від нерозумного, а то і злочинного ставлення до природи, а отже, і до людей. Свідомість людини - безпека країни, запорука подальшого існування життя на планеті. Екологічна освіта охоплює сферу

знань, умінь і навичок, необхідних для дбайливого відношення до природного середовища. Вона – основа професійної підготовки фахівців у будь-якій сфері, зв'язаній, навіть побічно, із природою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Пошуку шляхів вирішення проблем державного регулювання екологізації виховного середовища вищих навчальних закладів, розробці проблематики сталого екологічно безпечного розвитку присвячено роботи [1; 2; 3; 4; 5].

Постановка завдання. Метою статті є проаналізувати механізми формування екологічного виховання у вищих навчальних закладах України.

Виклад основного матеріалу. Механізми державного регулювання формуванням виховного середовища – простір, в якому живе, вчиться, працює людина і яке, впливаючи на індивідуума, є засадничою умовою його індивідуального розвитку. Він носить різнополярний характер, оскільки заряджений позитивно, негативно і майже ніколи нейтрально. Він завжди супроводить людину, насичує енергією його індивідуальне поле; має здатність до змін, може звужуватися і розширюватися залежно від соціально-навчального чинника. Можна сказати, виховне середовище – об'єктивний атрибут суб'єктності, її наявність не залежить від нашої свідомості, вона є завжди. Проте, виховне середовище вимагає цілеспрямованого збагачення відповідно до нової мети, в нашому випадку - створення педагогічних умов для формування екологічного світогляду студента.

У науці розрізняють виховне середовище природне і спеціально організоване. У зарубіжних дослідженнях для визначення виховуючого середовища укорінився термін – прихований навчальний зміст ("hiddencurriculum") [2]. До прихованого змісту відносять такі практики і результати навчання, які, не будучи явно позначені в навчальних програмах або правилах організації навчання, проте, є важливою частиною освітнього досвіду: диференціація за здібностями; структура реальної влади в університеті; необхідність відповідати викладачеві те, чого він чекає; економне використання часу, уміння складати іспити; методи управління студентами [там само]. Фактично ці організаційні умови задають ніким формально не встановлені форми діяльності. Дебати з приводу прихованого змісту важливі не лише тому, що вони акцентують такі аспекти життя ВНЗ, як зв'язок їх з суспільством, але також тому, що стала очевидною необхідність створення нового набору категорій, за допомогою яких можна було б аналізувати функції і механізми державного регулювання освіти вищого навчального закладу.

Еколого-виховний потенціал поведінкового середовища університету народжується як деяка єдина карта поведінки, властива студентів в університеті, за рахунок домінування екологічних поведінкових форм: характер спільної екологічної діяльності студентів і педагогів, окремі екологічні вчинки студентів. Це сукупність екологічних подій, що потрапляють в полі сприйняття студента, служать предметом оцінки, приводом для

роздуму і основою для життєвих висновків, якщо студент бачить екологічні відносини там, де на поверхні лежать випадок, дії, обставина, то ця подія стає чинником його екологічного розвитку. Крім того, це інформаційне оточення студента, що виховує, коли в університеті є укомплектована бібліотека з екологічної тематики і читальний зал при ній; усі студенти мають доступ до Інтернету; педагоги проводять традиційні публічні лекції з проблем екології в університеті, екологічні конкурси, вводяться регулярні реферативні виступи студентів екологічного характеру і екологічні конференції.

Аналіз наукової літератури з досліджуваної проблеми дозволив нам охарактеризувати орієнтацію виховного середовища на формування екологічного світогляду студента. Вона включає такі елементи:

- особово-розвиваючі технології;
- досвід формування екологічного світогляду, накопичений вищим навчальним закладом країни у сфері виховної діяльності;
- політико-культурне середовище.

Виховне екологічне політико-культурне середовище ВНЗ, що забезпечує формування екологічного світогляду, забезпечує розвиток особистості в цілому і є пірамідою розвиваючих предметних середовищ і виховних засобів освітніх установ. Адаже в умовах глобалізації в ряд пріоритетних завдань державного регулювання освітою висувається підготовка майбутніх дипломованих фахівців до професійної діяльності в політико-культурному середовищі. Особливу значущість набуває володіння фахівцями іноземними мовами – основним засобом спілкування і співпраці між представниками різних народів. При цьому знання особливостей культури мови країни студентами, стає не менш важливим, чим володіння самою мовою.

Сьогодні, як ніколи раніше, іноземна мова домінує у світі науки і освіти. Статус основної мови міжнародного спілкування набула англійська мова. Ця обставина забезпечує англійській мові істотні переваги навіть в багатьох неангломоовних країнах: вона є найбільш поширеною, а тому нею користується велика кількість людей. Дія англійської мови на вищу освіту у світі розцінюється як явище позитивне, що вносить вклад до процесів глобалізації і посилення міжнародної академічної мобільності та культури. Глобальне академічне середовище потребує загального комунікативного "поля", а для цієї мети найбільш підходить англійська, німецька, французька мови [3, с. 111].

Слід зазначити, що в політико-культурному середовищі людина одночасно є центром перетину і носієм декількох культур: етнічної і зарубіжної, міської або сільської, соціальної і так далі. Соціокультурний досвід, що набувається протягом життя, накладаючись на психологічні особливості людини, формує культуру окремої особи. У людини, що вивчає іноземну мову, культура формується під впливом культурних цінностей, як свого на-

роду, так і країни мови, що вивчається. Тому така багатовекторність сприяє формуванню екологічного виховного середовища вищого навчального закладу, яке також будується на принципах активності, самостійності, творчості, стабільності, динамічності, індивідуальної комфортності і емоційного благополуччя кожного студента і викладача; принципах поєднання звичних і неординарних елементів в екологічній і естетичній організації середовища, обліку статевих і вікових відмінностей. Дотримання цих принципів дозволяє студентів усвідомити самоцінність, зміцнювати гуманну позицію по відношенню, до будь-якої живої істоти, розуміти моральний сенс своїх дій і вчинків. З усього спектру моральних стосунків саме гуманні почуття складають суть і критерії екологічного світогляду.

При організації екологічного політико-культурного виховного середовища особисто-діяльнісний підхід є одним з найважливіших. Він дозволяє здійснювати інтеграцію різних видів діяльності: предметно-практичної, розумової, чуттєво-сприймаючої. Тут студенти опановують технології взаємодії з природою – технологією природокористування, технологією взаємодії з нею в умовах як природного, так і антропогенного середовища. Освоюючи технології природоохоронної діяльності, пізнання світу природи, вони вивчають способи організації на принципах гуманізму особисто-орієнтованої моделі взаємодії з іншими. Ключовим моментом цього процесу є діяльність і спілкування, атмосфера доброзичливості, людяності, духовної єдності.

Доцільно в екологічному політико-культурному виховному середовищу виділяти центри, які б сприяли реалізації вищеназваних підходів в практичній екологічній діяльності. Це центри організації сприйняття студентів ("я відчуваю"), практичній діяльності вихованців {"я дію"}, їх пізнавальній діяльності {"я дізнаюсь"}, організації екологічної діяльності рефлексії ("я оцінюю") і творчості студентів ("я створюю") [4, с. 57].

Формування екологічного світогляду студента в екологічному політико-культурному виховному середовищі ВНЗ як вищі цінності включає:

- розуміння відмінності понять "Живе - неживе"; законів взаємодії з природою; цілісності і єдності природи і людини;
- людини в суспільстві, взаємин між людьми; суті понять "державне регулювання екологічною ситуацією" "механізми формування екологічного світогляду";
- усвідомлення унікальності і неповторності кожної людини; осмислення свого "я"; самоцінності кожного живого організму; знання про людину, як живий організм; історії розвитку людства, про існування людини;
- уміння будувати свої взаємини з природою, з іншими людьми на принципах екологічності; проявляти гуманні почуття: любов, доброту, чуйність, милосердя та інше [1, с. 521].

Подібний підхід до організації виховного середовища припускає

сформованість у майбутніх фахівців уміння створювати екологічне середовище навколо себе. Його управлінський потенціал складається із здатності викликати переживання, наповнювати життя кожного певним образно-інформаційним змістом, забезпечувати звернення з урахуванням особово-орієнтованої взаємодії. Також такий потенціал середовища припускає перетворення навколишнього світу через залучення студента до діяльності з урахуванням їх індивідуальних особливостей. Особливий тип потенціалу виховного середовища представляють уміння трансформувати зовнішні стосунки у внутрішню структуру особи; формувати базові цінності, у тому числі і в області екологічної освіти; формувати екологічний світогляд на основі знань, ціннісних орієнтацій, мотиваційної безпечної поведінки; забезпечувати свободу людини, задоволення потреби, стимулювання дослідницької діяльності, інтегративність, діалогічність, гуманізацію освіти.

Логіка процесу державного регулювання формуванням екологічного світогляду вимагає, щоб, передусім, був до кінця доцільним вибір діяльності. Вважаємо, що дійсно сформованим є те виховне середовище, яке допускає велику свободу вибору і маневрування засобами, прийомами, методами. Уміле їх поєднання, здатне забезпечити загальну гармонійну спрямованість виховання відповідно до сучасних вимог державного регулювання [там само].

Підкреслимо, що виховну діяльність з формуванням екологічного світогляду студента слід організаційно здійснювати на усіх структурних рівнях університету:

- на рівні університету в цілому;
- на факультетах;
- у студентських гуртожитках;
- у філіях університету.

На усіх рівнях робота будується з урахуванням програми екологічного виховання. Її метою є формування особи, що має екологічний світогляд, нову екологічну свідомість, екологічну культуру, які дозволяють взаємодіяти зі світом природи на основі розуміння її законів, співробітничати з природою, а не управляти нею. Екологічна підготовка студентів передбачає підготовку із загальних питань екології для сприйняття екологічної проблеми в комплексі і підготовку з екологічних знань в області охорони довкілля, запобіганню надзвичайних та техногенних ситуацій, які в майбутній діяльності допоможуть приймати конкретні рішення. Державне регулювання екологічним вихованням спрямоване на формування особистості, яка у повсякденному житті дотримуватиметься норм екологічно грамотної поведінки та підтримуватиме практичні дії державних установ та приватних осіб щодо захисту довкілля. Виховання почуття особистої відповідальності за все живе на Землі, бережливого ставлення до навколишнього середовища, розширення екологічних знань, культури повинні стати рисою характеру кожної людини і це повинно закладатись у якісно новому, цілісному підході

до виховання особистості [5, с. 22].

Висновки. Таким чином екологічне виховання починає формуватися від дошкільного віку, екологічної підготовки в школі, а також вивчення екології та охорони довкілля в закладах освіти I, II, III та IV рівня акредитації. Виховання у людей дбайливого ставлення до природи має починатись з дитячих років – найбільш активного періоду формування світогляду людини, характеру, звичок, ставлення до навколишнього світу. Таке ставлення формуватиметься, якщо поєднувати інтелектуальну та практичну діяльність молоді, прищеплюючи їй уміння виконувати певну практичну роботу з вивчення, збереження та відтворення конкретних природних об'єктів.

Список використаних джерел

1. Мельник Л. Г. Основи екології. Екологічна економіка та управління природокористуванням : навч. посіб. / За заг. ред. проф. Л. Г. Мельника та проф. М. К. Шапочки. – Суми : “Університетська книга”, 2006. – с. 516–550.

2. Обиденнова Т.С. Державне регулювання економічних механізмів збалансованого природокористування / Т. С. Обиденнова // Державне управління у сфері цивільного захисту: наука, освіта, практика : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., (28–29 квітня 2016 р.) – Х. : Вид-во НУЦЗУ, 2016. – С. 179–181.

3. Правове регулювання екологічної безпеки в Україні : навч. посіб. / А. П. Гетьман, М. В. Шульга, В. Л. Бредіхіна та ін. – Х. : Право, 2012. – 296 с.

4. Садченко Е.В. Экологический маркетинг: понятия, теория, практика и перспективы / Е.В. Садченко, С.К. Харичков. – Одесса : Институт проблем рынка и экономико-экологических исследований НАН Украины, 2001. – 146 с.

5. Хлобистов Є. В. Підходи до створення управлінської системи екологічної безпеки регіону / Є. В. Хлобистов, І. В. Шевченко // Економічні науки. Серія: Регіональна економіка. – 2009. – Вип. 6, Ч. 2. – С. 20–28.

References

1. Melnyk, L. G. *Principles of Ecology. Ecological Economics and Environmental Management*. Sumy: Universitetska knyga, 2006. Print.

2. Obydennova, T.S. State regulation of economic mechanisms of balanced using of natural resurce. "Dergavne upravlinnja u sferi tsivilnogo zahystu: nauka, osvita, praktyka." 28–29 Apr. 2016: 179–181. Print.

3. Get`man, A.P., Shul`ga, M.V. and Bredihina, V.L. *Legal regulation of ecological security in Ukraine*. Kharkiv: Pravo, 2012. Print.

4. Sadchenko, E.V. and Kharichkov, S.K. *Environmental marketing: concepts, theory, practice and prospects*. Odessa, 2001. Print.

5. Khlobystov, Ye.V. and Shevchenko, I.V. "Approaches to creating a management system for environmental regional security." *Ekonomichni nauky* 2 (6) (2009): 20–28. Print.